

Виклики інвестиційної безпеки регіонів України

Бойко Руслан Володимирович¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.11.2023	Економіка	332.122:339.727

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10972332>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. У статті аналізуються виклики та загрози реалізації державної інвестиційної політики на регіональному рівні. На таких засадах метою дослідження визначено обґрунтування теоретико-методичних засад формування викликів інвестиційної безпеки регіонів України. Встановлено, що інвестиції відіграють невід’ємну системо формуючу роль у регіональному розвитку. Показано, що в умовах критично складного зовнішнього середовища господарювання регіональні органи влади та місцевого самоврядування мають активізувати інвестиційну політику, орієнтовану на стимулювання інвестиційної діяльності, мінімізацію її викликів і загроз. При тому на перший план виходить завдання гарантування інвестиційної безпеки як стану захищеності економічних інтересів суб’єктів господарювання, суспільства та держави від ризиків і загроз в інвестиційній сфері. Ідентифіковано системні виклики (адміністративні, середовищні, політичні, фінансові, просторово-галузеві та екологічні) та новітні загрози (пов’язані з наслідками повномасштабної війни, труднощами євроінтеграції, гібридними втручаннями, технологізацією та цифровою трансформацією, економічною глобалізацією тощо) інвестиційній безпеці регіону.

Ключові слова: регіональний розвиток, регіональна економіка, інвестиції, інвестиційна політика, інвестиційна безпека, виклики, загрози.

Challenges of investment security in the regions of Ukraine

Abstract. The article analyzes challenges and threats to the implementation of the state investment policy at the regional level. Based on these principles, the purpose of the research is to substantiate the theoretical and methodological foundations of the formation of investment security challenges in the regions of Ukraine.

As a result of the generalization of the theoretical and methodological foundations of investment policy, activity and activity, it was established that investments play an integral system-forming role in regional development, ensuring not only the expanded reproduction of economic potential and the modernization of the social sphere, but also serving and supporting the achieved scale of management, not allowing the activation of stagnant tendencies.

It is shown that in the conditions of a critically complex external economic environment, regional authorities and local self-governments should intensify investment policy, aimed at stimulating investment activity, minimizing its challenges and threats. At the same time, the task of guaranteeing investment security as a state of protection of the economic interests of

¹ к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку, контролю, аналізу та оподаткування Львівського торговельно-економічного університету, ORCID ID: 0000-0002-4044-0217

business entities, society and the state (including representation at the regional and local levels) from risks and threats in the investment sphere comes to the fore.

Systemic challenges (administrative, environmental, political, financial, spatial-industry and ecological) and the latest threats (related to the consequences of a full-scale war, difficulties of European integration, hybrid interventions, technological and digital transformation, economic globalization, etc.) to the investment security of the region have been identified.

Key words: regional development, regional economy, investment, investment policy, investment security, challenges, threats.

Вступ

Інвестиційна діяльність – невід’ємний атрибут здорової ефективно функціонуючої економічної системи. Інвестиції необхідні як для забезпечення розширеного відтворення економіки у кількісному (створення нових підприємств і нарощення виробничих потужностей, розширення техніко-технологічної та матеріально-технічної бази галузей реального сектора, відновлення базових видів економічної діяльності у старопромислових районах, на депресивних територіях, розбудова інфраструктури тощо) та якісному (інноваційно-технологічна модернізація і підвищення продуктивності засобів праці, зростання технологічної конкурентоспроможності підприємств базових видів економічної діяльності та економіки (особливо регіональної) на загаль, покращення якості життя, функціонування елементів соціальної інфраструктури і т. п.) аспектах, так і для збереження існуючих масштабів і пропорцій суспільного відтворення.

Теоретико-методичні та прикладні засади формування й реалізації державної інвестиційної політики достатньо комплексно розкриті у публікаціях таких науковців, як Барановський О. І., Білик В. В., Васильців Т. Г., Вашай Ю., Верле Ф., Єрмак О. О., Єрмолаєв А. В., Кириленко В. І., Крупка М. І., Куницька-Іляш М. В., Ліпич Л. Г., Лупак Р. Л., Мошенський С. З., Нікитенко Д. В., Поль Дж., Сухоруков А. І., Ткаленко С. І., Харазішвілі Ю. М., Юркевич О. М. та ін.

Разом із тим, нові реалії потребують подальшого вдосконалення і методичних і прикладних засад ефективного державного управління інвестиційним розвитком на регіональному рівні, що в тому числі стосується питання ідентифікації викликів та загроз регіональній інвестиційній безпеці.

Метою статті є обґрунтування теоретико-методичних засад формування викликів інвестиційної безпеки регіонів України.

Результати

Інвестиційна безпека стає провідним предметом дослідження, коли йдеться про регіональну інвестиційну політику на етапі, коли регіон проходить періоди глибоких структурних трансформацій, нестабільності і криз. У такому середовищі саме захищеність від викликів, ризиків і загроз стає домінантою, тоді як висока (або ж принаймні прийнятна) інноваційна активність – більше похідною від неї. Ланцюжки відповідних подій, впливів і наслідків набувають вигляду як на рис. 1.

Таким чином, роль інвестицій, інвестиційної активності та інвестиційної діяльності у підтримці функціонування та забезпеченні розвитку регіональних економічних систем є вагомою, по суті, невід’ємною й життєво формуючою. З іншого боку, проблеми в цій сфері рано чи пізно, однак дестабілізують соціально-економічну систему, призводять до зниження її конкурентоспроможності, продуктивної спроможності, стагнації, а надалі – деградації. Звернімо увагу на те, що такого рівня системні виклики мають властиве їм тлумачення в сучасній економічній літературі у вигляді інвестиційної безпеки. Відтак, саме стан інвестиційної безпеки регіональної

економіки слугує тим «лакмусовим папірцем», який засвідчує або стабільність ситуації в інвестиційній сфері, або ж навпаки, започаткування чи розвиток негативних дестабілізуючих трендів, які наростаючи починають порушувати, дестабілізувати стан інвестиційної безпеки, а через неї – регіональної економіки.

Таким чином інвестиційна безпека стає (що за суттю, що в еволюції наукової економічної думки) дедалі важливішим комплексним аспектом / предметом досліджень і наукових дискурсів у царині інвестиційної політики, регулювання інвестиційних процесів, формування інвестиційного середовища і т. п. Водночас, попри те, її сутнісно-змістові характеристики та декомпозиція все ще не усталені.

Рис. 1. Місце інвестиційної безпеки в системі регіональної інвестиційної політики

Джерело: авторська розробка.

До прикладу, О. Барановський, позначаючи інвестиційну безпеку складовою фінансової безпеки економічної системи, веде мову про так званий «рівень інвестування», достатній для задоволення потреб економіки в інвестиціях (за обсягами і в структурі). Однак, при тому, науковець, включає сюди й своєчасність окупності і повернення коштів, ефективність інвестицій та інвестиційного процесу, важливість співвідношень між внутрішніми та іноземними інвестиціями, їх вплив на платіжний баланс [1,с.366]. Позаяк, на думку О. Барановського, все ж ключовими є обсяги інвестицій, їх структура та відповідність потребам економіки. Аналогічний контекст зустрічаємо й у результатах таких дослідників, що спеціалізуються на проблемах інвестиційної безпеки, як М. Крупка [2] та ін.

Однак, такий підхід можна трактувати як пасивний. Тоді як з позиції впливу на відтворювальні процеси в економічній системі (проактивна економічна й структурна

політика) розглядають інвестиційну безпеку інша група дослідників. Так, А. Сухоруков та Ю. Харазішвілі закладають у визначення інвестиційної безпеки характеристику спроможності загальної інвестиційної системи (інвестори, банки, інші фінансово-кредитні структури, держава, інвестиційно активні економічні агенти, інвестиції населення і домогосподарств тощо) підтримувати процеси розширеного відтворення соціально-економічної системи [3,с.5-15]. При тому, що важливо, попри нарощення масштабів виробництва, критерієм вважається також і раціоналізація його структури, включно з інноваційно-технологічним переозброєнням.

Здебільшого на таких же позиціях розглядає сутність інвестиційної безпеки й В. Кириленко: «... це спроможність економічної системи забезпечувати нарощення капіталу в таких обсягах, який відповідає потребі в розширеному відтворенні виробничих потужностей у галузях реального сектора економіки, включно з реструктуризацією та техніко-технологічним переозброєнням його галузей» [4,с.10-24].

Дещо з іншого ракурсу, однак у межах мейнстріму розширеного відтворення, трактує інвестиційну безпеку О. Єрмак. На думку науковця, тут переплітаються аспекти співвідношення внутрішніх та іноземних інвестицій, задоволення інвестиційних потреб держави, суб'єктів господарювання і суспільства. Однак, ключова мета інвестиційної політики та, власне, гарантування інвестиційної безпеки, – в економічному зростанні на засадах розширеного відтворення і на науково-технологічній основі, системному поширенні інноваційних процесів, причому у всіх сферах суспільного життя [5,с.136-142].

Абсолютно поділяючи характер інвестиційної безпеки, орієнтований на вирішення завдань зростання економіки та покращення якості життя населення, важливо не відхиляти безпосереднього призначення безпекової політики, а саме відносно нівелювання або ж принаймні мінімізації негативного впливу викликів і загроз безпеці, яка на рівні суб'єктів господарювання стосується недопущення фінансово-економічних збитків і втрат під час здійснення інвестиційної діяльності; на мезорівні – декапіталізації регіональної економіки та галузей і видів економічної діяльності, скорочення економічної діяльності та погіршення просторово-структурних характеристик; на макроекономічному рівні – критичного погіршення інвестиційного клімату й інвестиційного середовища, послаблення конкурентних позицій і погіршення відтворювальних процесів.

Відтак, як на наш погляд, позитивно, що Л. Ліпич та О. Івашко розглядають інвестиційну безпеку саме зі вказаних позицій, узагальнюючи, що це стан інвестиційної системи регіону, за якого інвестиційне середовище та інвестиційний клімат захищені від внутрішніх та зовнішніх ризиків і загроз, що формує повноцінні умови для накопичення і раціонального та ефективного використання інвестиційних ресурсів, які, своєю чергою необхідні для сталого розвитку і підтримання процесів соціально-економічної стабільності регіону, підвищення рівня конкурентоспроможності його економіки, зростання добробуту місцевого населення [6,с.169].

У розвиток цього підходу і його поєднання з реалізацією економічних інтересів стейкхолдерів (суспільство, суб'єкти господарювання, органи державного управління) в інвестиційній сфері розвиває результати власних досліджень у царині інвестиційної безпеки О. Юркевич. За авторського бачення «... це стан захисту і реалізації інтересів держави / регіону, які стосуються інвестицій, а саме їх нагромадження та ефективного використання в цілях матеріально-технічної і техніко-технологічної модернізації виробництва, нарощення кількісних і якісних характеристик виробничих потужностей» [7,с.402-407].

Заслугує на окрему увагу бачення сутнісно-змістових характеристик інвестиційної безпеки С. Мошенського. З одного боку, погоджуємося, що це одна зі

складових економічної безпеки держави, регіону, галузі, економічного агента. Однак, з іншого боку, науковець визначає її призначення як провідне в сенсі еволюції соціально-економічних відносин, масштабування продуктивних сил через їх інноваційно-технологічну модернізацію. І все це саме засобами інвестиційної діяльності [8,с.22-37]. Іншими словами, послаблення інвестиційної безпеки генерує проблеми в інвестиційній сфері, через які економіка отримує системні загрози власній безпеці. Наша позиція в тому, що це, беззаперечно, так. Але інвестиційну безпеку видається доцільним вважати більш самостійною категорією в безпекології.

Ще радикальніше трактує сутнісну характеристику інвестиційної безпеки Д. Нікитенко, зазначаючи, що це інституціалізація умов, поєднання яких формує ефекти синергії економічних інтересів суб'єктів інвестування різних рівнів; у підсумку інвестиційна діяльність ефективна, забезпечує структурні зміни та реформи, позитивно позначається на зміцненні конкурентоспроможності та економічної безпеки національної економіки [9,с.77]. Однозначно поділяючи стратегічні цільові орієнтири, визначені науковцем, все ж можна апелювати до аспекту «синергії економічних інтересів», які, як відомо, часто не співпадають, коли інтерес бізнесу в прибутку, а держави – у раціональному розподілі суспільних благ тощо. Хоча, досягнення таких синергій, беззаперечно, ідеалістичний кейс.

Узагальнюючи результати наукових дискурсів у частині визначення сутнісно-змістових характеристик інвестиційної безпеки, наголосимо на тому, що у всіх з них міститься раціональне, важливе зерно та їх слід розглядати не стільки з позиції переваг і недоліків, обрання кращого, як крізь призму ідентифікації викликів, ризиків та загроз в інвестиційній сфері щодо сталого і стабільного соціально-економічного поступу регіону та його територій. Як на наш погляд, у цьому значно вища теоретико-методична значимість отримуваних висновків і заключень.

Узагальнення сутнісно-змістових характеристик інвестиційної безпеки дозволяє досягти комплекснішого підходу в плані розуміння важливості політики з її забезпечення, впливу її стану і внутрішніх структурних характеристик на життєздатність, стабільність та потенціал зростання регіональних соціально-економічних комплексів, включно з розумінням сучасних викликів і загроз, сфери поширення ризиків, виявлення деструктивних характеристик і чинників інвестиційного середовища, мотивації до здійснення, чи навпаки дестимулювання активізації інвестиційної діяльності як в цілому, так і за видами економічної діяльності, секторами економіки, територіями країни тощо.

У зазначеному світлі особливої актуальності набуває питання дослідження наукових поглядів на склад та конкретні види викликів і загроз інвестиційної безпеки як в класиці, так і з урахуванням специфіки нинішнього етапу еволюції вітчизняної і глобальної економіки. Їх узагальнення є запорукою виокремлення сучасних викликів інвестиційної безпеки, а також детермінант актуалізації державної інвестиційної політики на регіональному рівні.

За разом ремаркуємо до цілої низки досліджень, де наводяться надто типові класифікаційні ознаки ризиків і загроз як інвестиційній безпеці, так і безпеці інвестиційних процесів та інвестиційного середовища. Йдеться, до прикладу, про джерела виникнення (внутрішні і зовнішні), рівень ймовірності (реальні та низько вірогідні), можливість виявлення (явні і приховані), тривалість впливу (коротко-, середньо- та довгострокові), систематичність дії (систематичні і несистематичні), масштаби втрат (несуттєві, істотні, значні, катастрофічні), міру керованості (керовані та некеровані), можливості нейтралізації (які не піддаються і які частково піддаються нейтралізації), цикли управління (стратегічні, поточні, операційні) [10,с.44-50] і т. д.

Вважаємо методико-прикладну значимість таких вельми узагальнених підходів дещо низькою, адже вони практично нічого не дають в сенсі ідентифікації реальних загроз. Тоді як вона в рази вища за більш чіткої конкретизації і ув'язки ризиків та загроз до елементів системи забезпечення інвестиційної безпеки регіону, а саме – суб'єктів та об'єктів політики, інвестиційно-економічних інтересів стейкхолдерів, індикаторів, складових та критеріїв гарантування інвестиційної безпеки, зокрема в частині досягнення мети і стратегічних пріоритетів регулювання, формування механізмів та застосування інструментів, реалізації функцій і завдань економічної політики в цій сфері.

Так, у дослідженні «Нові джерела загроз інвестиційній безпеці підприємницького сектора національної економіки України» В. Білик не тільки диференціює (що має високу теоретико-методичну та методико-прикладну значимість) загрози інвестиційній безпеці на системні, які «успадковані» ще з ранніх етапів становлення в Україні ринкової системи господарювання і, відповідно, формування інвестиційного середовища з його надмірною зарегульованістю, системною корупцією, адміністративною рентою, рейдерством, тінізацією, криміналізацією і т. п., та новітні в умовах повномасштабної війни [11,с.56-61]. Примітно, що науковець ідентифікує виклики і загрози за стадіями інвестиційного процесу, що з прикладної точки зору вельми інформативно для вдосконалення державної політики лібералізації, а, відтак, полегшення інвестиційної діяльності. Якщо у дослідженні до системних, успадкованих загроз інвестиційній безпеці здебільшого віднесено корупцію, рейдерство, непрозорість і складність проходження дозвільних та погоджувальних процедур, нестабільність законодавства, низький рівень захисту приватної власності та інвестицій і т. п., то до новітніх – зростання воєнних ризиків та відсутність механізмів їх страхування, невизначеність зі строками війни і механізмами репарації, нестабільність договірних зобов'язань, відсутність інституційних реформ і структурних змін, звуження внутрішнього ринку та збільшення строків окупності інвестицій, а, відтак, зниження їх економічної ефективності, доцільності.

Об'єктивно варто погодитися, що війна системно дестабілізує інвестиційне середовище бізнесу, часто зводячи інвестиції, особливо прямі іноземні, до близько нуля, причиною чого є критично високі безпосередні прямі воєнні загрози руйнування новостворених об'єктів та їх інфраструктури. Однак і соціальна і економічна нестабільність під час війни також не мало важливий аргумент на користь відмови від інвестицій.

Разом із тим, навіть в середовищі війни слід розуміти, що виклики та загрози інвестиційній безпеці регіону детермінуються й іншими чинниками, а особливо – провідними глобальними трендами сучасності, якими ще на початку цього століття стали глобалізація, транснаціоналізація, глокалізація. Згідно досліджень С. Ткаленко, обумовлені ними умови та фактори визначають такі аспекти інвестиційного середовища регіону, як норми, що регламентують інвестиційну діяльність, система оподаткування, митне законодавство, регулювання торговельної діяльності, наявність / відсутність адміністративних бар'єрів, захист інвестицій і права приватної власності, корупція, адміністративний тиск на бізнес, зрощування влади та бізнесу, створення штучних перешкод і збільшення трансакційних витрат, дискримінація компаній, особливо іноземних та ін. [12,с.23].

Достатньо багато уваги на сьогодні у вітчизняних економічних дослідженнях, що логічно, присвячується проблематиці активізації та ефективізації процесів євроінтеграції України. Інвестиційна сфера тут має не менший рівень уваги, у т. ч. з позиції встановлення як перспектив та умов, які дозволяють їх реалізувати, так і викликів і загроз інвестиційній безпеці України та її регіонів під час євроінтеграції. У

дослідженнях [13] здебільшого наголошується на інвестиційних ризиках (факторах, які призводять до втрат економічних агентів та національної економіки від прорахунків в інвестиційній діяльності), інвестиційні загрози (які призводять до збитків), внутрішні проблеми (обумовлені неповнотою, недосконалістю та нестабільністю вітчизняного законодавства, що прямо чи опосередковано регулює інвестиційну діяльність), зовнішні (обумовлені більш складними зовнішньо-політичним та економічним середовищем).

Однак, окрім зазначених мегатрендів виклики та загрози інвестиційній безпеці обумовлюють й процеси цифрової трансформації економіки й суспільства, цифрової глобалізації, неоіндустріалізації [14,с.81-97] та ін. Беззаперечно, що їх слід своєчасно ідентифікувати, врахувати та нівелювати у межах ефективної регіональної інвестиційної та безпекової політики.

Водночас, ще більшої гостроти набувають питання визначення загроз інвестиційній безпеці з позиції пливу перебігу інвестиційних процесів на економічну безпеку регіонів. Важливо вказати на гібридний характер застосування інструменту інвестування відносно «підриву» стійкості і стабільності регіональних економічних систем [15,с.21;16,с.329-335]. Варто вказати на цілий спектр таких проявів, що були і залишаються характерними для прихованої зовнішньої економічної (інвестиційної) агресії проти України.

Однак, як показують результати аналізу, гібридні загрози інвестиційній безпеці вже протягом певного часового лагу перебувають у фокусі окремих дослідників, причому зарубіжних. Так, Ф. Верле та Дж. Поль розробили цілісну класифікацію відповідних викликів безпеці, що детермінуються зі сфери інвестування. Йдеться про інвестиції, які загрожують: економічній незалежності та суверенітету; виробництву у стратегічних галузях, наприклад оборонній; сталості зростання у важливих секторах економіки, розвитку мереж і системних зв'язків; розвитком зовнішнього шпигунства; дестабілізацією створенню і комерціалізації наукомістких технологій та прогресивних технологічних інновацій; послабляють систему державних закупівель; дискримінацією демократії і верховенства права; розповсюдженням зброї, підтримкою міжнародного тероризму, організованої злочинності; порушенням структурних співвідношень в економіці; послабленням міжнародної, зокрема технологічної, конкурентоспроможності національної та регіональних економік; втратою стратегічно важливих сировинних, природних ресурсів, стратегічних активів тощо [17,с.21].

Висновки

У підсумку узагальнення теоретико-методологічних засад інвестиційної політики, активності та діяльності встановлено, що інвестиції відіграють невід'ємну системо формуючу роль у регіональному розвитку, забезпечуючи не лише розширене відтворення економічного потенціалу та модернізацію соціальної сфери, але й обслуговуючи і підтримуючи досягнуті масштаби господарювання, не дозволяючи активацію стагнаційних тенденцій. В умовах критично складного зовнішнього середовища господарювання регіональні органи влади та місцевого самоврядування мають активізувати інвестиційну політику, орієнтовану на стимулювання інвестиційної діяльності, мінімізацію її викликів і загроз. При тому на перший план виходить завдання гарантування інвестиційної безпеки як стану захищеності економічних інтересів суб'єктів господарювання, суспільства та держави (включно з представництвом на регіональному й місцевому рівнях) від ризиків і загроз в інвестиційній сфері. Відтак, у фокусі регіональної інвестиційної політики як системні виклики (адміністративні, середовищні, політичні, фінансові, просторово-галузеві та екологічні), так і новітні загрози (пов'язані з наслідками повномасштабної війни, труднощами євроінтеграції,

гібридними втручаннями, технологізацією та цифровою трансформацією, економічною глобалізацією тощо) інвестиційній безпеці регіону.

Подальші наукові дослідження в цій сфері важливо присвятити питанням стандартизації публічно-приватної інвестиційної політики.

Список використаних джерел

1. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : Монографія. К. : КНТЕУ, 2004. 759 с.
2. Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України : Монографія. Львів. : ЛНУ імені Івана Франка, 2001. 608 с.
3. Сухоруков А. І., Харазішвілі Ю. М. Щодо методології комплексного оцінювання складників економічної безпеки держави. *Стратегічні пріоритети*. 2013. № 3 (28). С. 5-15.
4. Кириленко В. І. Інвестиційна складова економічної безпеки : Монографія. К. : КНЕУ, 2015, 232 с.
5. Єрмак О. О. Сучасні методи дослідження інвестиційної безпеки держави. Зб. наук. праць Національного ун-ту державної податкової служби України. 2012. № 1. С. 136-142.
6. Ліпич Л. Г., Івашко О. А. Фінансові доміанти інвестиційної безпеки держави. *Моделювання регіональної економіки*. 2011. № 2. С. 165-172.
7. Юркевич О. М. Оцінка рівня інвестиційної безпеки в Україні. *Міжнародна економічна політика*. 2012. Спец. випуск. Ч. 2. С. 402-407.
8. Мошенський С. З. Фондовий ринок та інституційне інвестування в Україні: вплив на інвестиційну безпеку держави : Монографія. Житомир : ЖДТУ, 2008. 432 с.
9. Нікитенко Д. В. Інвестиційна безпека України: сутність та інституціональне забезпечення : Монографія. Рівне : НУВГП, 2018. 376 с.
10. Vashai Y., Doroshenko O. Analysis of the investment security of Ukraine: factors, threats, prospects. *Bulletin National University of Water and Environmental Engineering*. 2019. Vol. 1. № 85. URL : <https://visnyk.nuwm.edu.ua/index.php/econ/article/view/ve120195>.
11. Білик В. В. Нові джерела загроз інвестиційній безпеці підприємницького сектора національної економіки України. *Development Service Industry Management*. 2023. № 3. С. 56-61.
12. Ткаленко С. І. Інвестиційна безпека: теорія, методологія, практика : Монографія. Чернігів : ЧНТУ, 2018. 286 с.
13. Єрмолаєв А. В. Європейський проект та Україна : Монографія. К. : НІСД, 2012. 192 с.
14. Куницька-Іляш М. В. Забезпечення фінансово-економічної безпеки пріоритетних галузей національної економіки України : Дис. д.е.н. за спец. 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Львів : ЛТЕУ, 2024. 530 с.
15. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Волошин В. І. Стратегічні імперативи державної політики протидії гібридним загрозам і забезпечення економічної безпеки України. *Економіка України*. 2021. № 2. С. 32-51.
16. Васильців Т. Г., Волошин В. І., Васильців В. Г. Оцінювання стану та структурних характеристик економічної безпеки сектора інформаційних технологій. *Бізнес Інформ*. 2018. Вип. 3 (482). С. 329-335.
17. Wehrlé F., Pohl J. Investment Policies Related to National Security: A Survey of Country Practices. OECD: Working Papers on International Investment. Publishing, Paris. 2016/02. 80 p.